

**O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA LOGISTIKA XIZMATLARI
SAMARADORLIGI*****Ochilov Ilhom Sayitkulovich,****Toshkent davlat agrar universiteti dotsenti, i.f.n.,****Mubinov Nurshod Dilshod o'g'li,****Toshkent davlat agrar universiteti magistranti.****E-mail: ISO7773@mail.ru******<https://doi.org/10.5281/zenodo.7153424>***

Annotatsiya: Logistikaning hozirgi kundagi vazifalariga muvofiq uning ikki xil turdagi vaz falari ajratib ko'rsatiladi – tezkor va muvofiqlashtirish vazifalari. Masalan, ta'minot sohasidagi vazifalar qatoriga xom ashyo va materiallar, alohida butlovchi qismlar va agregatlar, tayyormahsulot zahiralarining ta'minotchidan ishlab chiqarish korxonalari, omborlar tovarlar saqlanadigan joylarga harakatini boshqarish kiradi. Ishlab chiqarish sohasida logistika vazifasiga zahiralarini boshqarish kiradi, u bo'lg'usi mahsulot tarkibiy qismlarlarining ishlabchiqarish jarayoni barcha bosqichlari orqali harakati, shuningdek, uning ulgurji omborlar va sotuv bozorlariga ko'chib o'tishi ustidan nazoratni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolada logistika korxonalarida sug'urta xizmatlari samaradorligini oshirish masalalari haqida fikr vamulohazalar yuritiladi.

Калит сўзлар: logistika xizmatlari, korxona samaradorligi, sug'urta xizmatlari, samaradorlikni oshirish, faoliyat natijalari, mahsulot.

Bugungi kunda logistika nafaqat bir soha balki kata bir mutaxassislikni qamrab oluvchi fanga aylanganini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. "Logistika — ishlab chiqarish korxonasigacha xomashyo va materiallarni yetkazib berish, xomashyo, materiallarni. yarimtayyor mahsulotlarni qayta ishlash, tayyor mahsulotni iste'molchigacha yetkazib berish hamda zarur ma'lumotni qayta ishlash, saqlash vajo'natish jarayonida bajariladigan tashish, saqlash hamda boshqa moddiy va nomoddiy operatsiyalarni boshqarish va nazorat qilish to'g'risidagi fandir"¹

Logistika — moddiy va axborot oqimlarini, ularning birinchi manbayidan to oxirgi iste'molchigacha bo'lgan harakatini boshqarish, nazorat qilish, rejalashtirish va tashkil etish to'g'risidagi fandir². Rossiyalik hamda O'zbekistonda ushbu atamaga fan sifatida murojat qilgan olimlarimizning fikrini keltirib o'tishni joiz deb bildik.

Logistika materiallar harakatining har bir bosqichida moddiy oqimlarning ishlashini ta'minlash va tashkil etishni o'z ichiga oladi.

Logistikaning uchta funksiyasi ajratiladi:

¹Родников А.Н. Логистика: Терминологический словарь. — М.: Экономика, 1995.

²Umarova D.M., Bo'rcnova M.A. Logistika. O'quv qo'llanma. - T.: TATU, 2016. 9-b.

— integratsiyalashuvchi — tovar harakati jarayonini bir butun jarayon sifatida tashkil etadi;

— tashkillashtiruvchi — tovar harakati qatnashchilarini o'zaro kelishilganligini ta'minlaydi;

— boshqaruvchi — material o'tkazuvchi tizim parametrlarini belgilangan chegarada ushlab turadi³.

O'zbekiston iqtisodiyotining bozor munosabatlariga o'tish sharoitida logistikaning tutgan o'rni oshadi. Bozor munosabatlariga o'tish davrida logistikaning aktualligini (dolzarb) aniqlab beruvchi 5 ta tizim ajratish mumkin:

— iqtisodiy tizim. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarish xarajatlari va moliya xarajatlarini kamaytirish imkoniyatlarini qidirish birinchi o'ringa qo'yilmoqda. Logistika mahsulot ishlab chiqaruvchi va iste'molchilarning iqtisodiy qiziqishlarini boglash imkonini beradi;

— tashkiliy-iqtisodiy tizim. Bozor sharoitida tovar harakati jarayonlarini amalga oshiruvchi yangi tashkiliy shakllarning vujudga kelishi va rivojlanishi davomida, boshqaruv va koordinatsiyaning integratsion shakllari hamda ishlab chiqaruvchi korxonalar, iste'molchilar, omborlar va transportning o'zaro ta'sirining logistik jarayonlarini ta'minlash tobora katta ahamiyatga ega bo'lmoqda;

— axborot tizimi. Bozor iqtisodiyoti axborot aloqalarining rivojlanishiga koinaklashadi, ular bozor munosabatlarining sababi va natijasi bo'lib, bir-birlarini o'zaro toldiradi. Axborot tushunchasi logistika bilan bozorni chambarchas boglaydi, chunki logistik jarayonlarning predmeti, vositasi va tashkil etuvchisi bo'lib axborot oqimlari hisoblanadi;

— texnik tizim. Bu omil logistikani tizim sifatida o'rganadi, uni boshqarish obyektlari va subyektlari transport, ombor xo'jaligi va boshqarishni kompyuterlashtirishda zamonaviy texnik yutuqlarni qollash asosida rivojlanadi⁴;

— tovar harakati jarayonlariga davlatning ko'magi. Zamonaviy sharoitlarda tovar harakatini nazorat qilish masalasi nafaqat korxonalar darajasida, balki regionlar hamda mamlakat miqyosida vujudga keladi.

Shuningdek, Logistika - axborot, materiallar va inson oqimlarini to'g'ri boshqarish sifatida ham xarajatlarni minimallashtirish va materiallar va inson resurslarini etkazib berish muddatini optimallashtirishdir. Kontseptsiyada bunday oqimlarni boshqarish uchun optimal ratsional usullarni ishlab chiqish uchun metodologiya mavjud. Savdo kompaniyalari, ishlab chiqarish korxonalari faoliyati vakolatli va samarali logistikka ega bo'lmasa - mumkin emas, uchta asosiy komponentni tasvirlaydi:

1. Materiallar oqimi - materiallar, xomashyo, komponentlar. Ular o'z vaqtida sotib olinishi va kechiktirmasdan etkazib berilishi kerak.

2. Pul oqimlari - pul mablag'larini qabul qilish va taqsimlash, ushbu mablag'larning harakatini kuzatish, moliya bo'limining faoliyatini nazorat qilish.

³Гаджинский А.М. Логистика. Учебник,— М.: 2004.

⁴Umarova D.M., Bo'rcnova M.A. Logistika. O'quv qo'llanma. - T.: TATU, 2016. 32-b.

3. Axborot oqimi - korxonada, korxonada axborotning harakatlanishi. Xodimlar korxonaning o'z faoliyati to'g'risida o'z vaqtida axborot olishlari kerak⁵.

Tijoratga nisbatan amalga oshirilayotgan amaliyot sug'urtaga tijorat xususiyatni beradi. Savdo kelishuvlarining asosiy ishtirokchilari savdogarlar hisoblanadi. Lizing yoki ijara xususiyatiga ega ayriboshlash kelishuvida kelishuvning xususiyati o'zgacha bo'lib, uzul kesil sotish bo'lmay, maxsulot xaridorning vaqtinchalik foydalanishiga o'tadi. Bunday kelishuv maxsulotning ijara haqqi bilan birgalikda yoki lizing shartnomasi to'lovi qaytarilishini ko'zda tutadi. Bu kelishuv o'z ichga ijaraga olinayotgan mahsulotning sotib olinishini ham olishi mumkin. Ijarachi ijaraga olinayotgan maxsulotni sotib olib uning mulkdoriga aylanishi mumkin.

“Logistika faoliyatini boshqarish jarayoni kompaniyada logistika boshqaruvini tashkil etish bo'lib, u logistika tizimlarining maqsadlariga erishish uchun asosiy boshqaruv funksiyalari va operatsiyalarini amalga oshirishni o'z ichiga oladi”⁶. Hozirgi zamon sharoitida chet el korxonalarida logistika bolimlari tuzilmoqda. Ularning vazifalari zamonaviy texnik vositalardan foydalanib materiallar oqimini tashkil etish, qulay sharoit yaratish va nazorat qilishdir. Bunday boiim quyidagi vazifalarni bajaradi:

1) logistika tizimini shakllantirish va rivojlantirish — loyihalashtirish va korxonada logistik tizimni amalda tadbiq etish, mavjud tizimni vaqti-vaqti bilan qayta ko'rib chiqish hamda tashqi va ichki sharoitlarning o'zgarishiga qarab qayta tuzish;

2) firmani bozor sharoitiga mos ravishda savdo, investitsiya, kadrlar sohasida logistika strategiyasini rivojlantirish;

3) ma'muriv jihatdan boshqarish tizimi — bo'lim xodimlari korxonada boiib oiayotgan barcha logistik jarayonlarga rahbarlik qiladilar hamda logistik jarayonlarni tadbiq etishda qatnashayotgan korxona boiimlari faoliyatini muvofiqlashtiradilar. Logistika bo'limi tuzilmasida boshqaruvning u yoki boshqa vazifalari uchun mas'ul bo'lgan tarkibiy qismi (byuro, guruh) ajratilishi lozim bo'ladi: prognoz yoki reja tuzish, tartibga solish va nazorat, logistika tizimini loyihalashtirish va rivojlantirish, operativ suratda boshqarish va muvofiqlashtirish va boshqalar.

O'zbekiston korxonalarida qabul qilingan logistikani boshqarish tizimining tuzilmasi qat'iy markazlashtirilgan rejali boshqaruvni mo'ljalga olib tuzilgan. Korxonalarda texnik va ishlab chiqarish xizmatlari sotish va moliya xizmatlariga ko'ra ko'proq rivojlangan. Korxonalami boshqarish tizimi tuzilmasida korxonada amalgaoshiriladigan logistik jarayonlami muvofiqlashtirish vazifalarini bajaruvchi bo'limlar ajratilmaydi. Logistik vazifalarni amalga oshirish bilan mashg'ul bo'limlar faoliyati vazifalari va chegaralari balansga keltirilmagan.

O'zbekiston uchun yo'naltirilgan davlat xaridlari modellarini amalga oshirishda xorijiy tajribani moslashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunday modellarni amalga oshirishning

⁵⁵ Умарова ДМ., Улашев Б. Формирование условий обеспечения безопасности информационно-логистических потоков предприятия. Двадцатые международные плехановские чтения. Москва. 2007 г, с. 187-188.

⁶ Проценко О.Д. Логистика и управление цепями поставок – взгляд в будущее: макроэкономический аспект / О.Д. Проценко, И.О. Проценко. – М.: Изд. Дом«Дело», 2012. – 192 с

asosiy ustuvor yoʻnalishlari ekologik innovatsiyalarni joriy etish, tovarlarning atrof-muhitga taʼsirini baholash, kichik va oʻrta korxonalarni koʻkalamzorlashtirish, yashil logistika vositalaridan foydalanish bilan bogʻliq⁷.

Tabiiy resurslarni muhofaza qilishning hozirgi tendentsiyalari shuni koʻrsatadiki, davlat xaridlari tizimiga yoʻnaltirilgan logistika tizimlarini loyihalash formatida amalga oshirilishi kerak. Davlat xaridlari samaradorligini monitoring qilish va nazorat qilish tizimida jamoatchilik ishtirokini standartlarni baholash nuqtai nazaridan kuchaytirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. М.А.Буранова. М.А. Логистика. Маърузаларматни. — Т.: ТГТУ, 2011.
2. Котлер Ф., Келлер КЛ. Маркетинг менеджмент. — М.: Питер, 2014.
3. Голубков ЕЛ. Основы маркетинга. Учебник. — М.: Финпресс, 2008. 246
4. Интегрированная логистика накопительно-распределительных комплексов. Учебник./ Под редакцией Л.Б. Миротина. — М.: Экзамен, 2003.
5. Джеймс С.Джонсон. Современная логистика. Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2004.
6. Родников А.Н. Логистика: Терминологический словарь. —М.: Экономика, 1995.
7. Савенкова Т.Н. Логистика. Учебное пособие. — М.:ОМЕГА-Л, 2006.
8. Умарова Д.М., Вахабова Д.Х. Логистика в экономике Узбекистана. Республиканская научно-практическая конференция. Тадбиркорлик менежменти: назария, амалиёт, истикбол. — Т.: ТГТУ, 2008.
9. Умарова ДМ., Улашев Б. Формирование условий обеспечения безопасности информационно-логистических потоков предприятия. Двадцатые международные плехановские чтения. Москва. 2007 г, с. 187-188.
10. Гаджинский А.М. Логистика. Учебник,— М.: 2004.
11. Кушнарёв В.В. Логистика государственных закупок в региональной системе хозяйствования // Вестник Ростовского государственного экономического университета (РИНХ). — 2013. — № 3(43) сентябрь. — С. 36–43.
12. Gulyamov S.S., Ochilov I.S. Factors on increasing efficacy of intellectual economy. European Journal of Scientific Research, «Paris University Press», France, №1(13), January-June, 2016.
13. Saidov M., Ochilov I., Yangibaev Kh. Issues of the Perspective of Socio-Economic Development of the Agricultural Sector of the Republic Of Uzbekistan.Solid State Technology. Volume: 63, Issue: 4 Publication,Scopus. - PP 173-179. Year: 2020.
14. Очилов И.С., Файзуллаев Ш. Ўзбекистон иқтисодиётида давлат хусусий шериқлик ва маркетинг масалалари. Biznes-Эксперт, №5.- Тошкент: 2019. —Б 23-29.

⁷ Кушнарёв В.В. Логистика государственных закупок в региональной системе хозяйствования // Вестник Ростовского государственного экономического университета (РИНХ). — 2013. — № 3(43) сентябрь. — С. 36–43.